

PRIOLOG POVIJESTI VELEBITSKIH PLANINARSKIH OBJEKATA

Nakon istjerivanja Turaka iz Like godine 1689. postupno su se stabilizirale prilike u krajevima oko Velebita, a sigurnost stanovništva i putnika postajala je sve veća. Velebit je prestao biti pozornica nepoštednih bitaka, a u novim, smirenijim prilikama postaje poprište znanstvenih istraživanja. Način života i običaji velebitskih gorštaka, bogat biljni i životinjski svijet, brojni povijesni nalazi, njegova golema prostranstva s velebnim vidicima i raskošna raznolikost obronaka privlače znanstvenike mnogih evropskih naroda i zemalja već u XVIII stoljeću. Osobito ih je puno iz Austrije i Mađarske, što rezultira iz ondašnjih političkih prilika, no tim se strancima ne može poreći dobronamjernost i iskreno zanimanje za našu najljepšu planinu.

U XIX stoljeću polazi na Velebit čitav niz naših istraživača, botaničara, zemljopisaca, geologa, povjesničara, speleologa i ostalih znanstvenika, koji u isti mah moraju biti i hrabri planinari, jer samo se takvi mogu uputiti i istraživati nepoznata velebitska prostranstva i zanimljivosti. Znanstvenike slijedi veliki broj planinara, koji sve do današnjeg dana otkrivaju ljepote nepoznatih i skrivenih predjela.

Duži boravci u hirovitoj planini bili su otežani teškoćama smještaja. Treba istaknuti da je dobroćudnost većine velebitskih stanovnika bila velika pomoć posjetiocima pri smještaju i prehrani za dužih boravaka u planini, ali to nisu bila trajna rješenja. Zato se još tada javljaju glasovi za izgradnju planinarskih objekata na Velebitu, ali je do prvog ostvarenja tih ideja prošlo dosta vremena. Ipak, izgradnjom prvih velebitskih cesta i sve većim iskorištavanjem njegovih šumskih bogatstava izgradilo se više cestarnica (cestarija), lugarnica i šumarskih kuća, no one nisu mogle zadovoljiti sve veći znanstveni i planinarski interes za Velebit, jer ih je bilo relativno malo i nisu bile smještene na mjestima koja bi odgovarala planinarima i znanstvenicima, a uostalom nisu bile njima ni namijenjene. Slična ocjena vrijedi i za dosta brojne gostionice koje su nicalle uz novoizgrađene ceste, a za potrebe kirijaša i putnika.

Tek u XX stoljeću izgrađuju se prvi planinarski objekti, koji su uslijed svog skromna izgleda i mogućnosti smještaja i prehrane u njima često bili nazivani koliba. a za neke od njih ili njima slične taj se naziv održao do danas. To samo potvrđuje skromnost njihova stvarnog stanja i veličine,

te minimum unutrašnje opreme, ali ilustrira upornost i golemi dugogodišnji trud koji su stotine ljubitelja Velebita uložile u ovu planinu.

Broj i opremljenost velebitskih planinarskih objekata ni do danas nisu dostatni, niti će biti još dugo. U vremenu smo kada stotine posjetilaca mogu brzim prometlima po velebitskim cestama stići u njegove objekte i koristiti se njima za odmor, te za ishodišne točke manjih ili većih izleta, no današnji objekti ne odgovaraju toj svrsi ni u kom pogledu. Boravak u prirodi potreba je sadašnjeg vremena i zato nisu dovoljne kolibe, nego brojni i dobro opskrbljeni domovi i skloništa uz dobre pristupne puteve, to jest ceste i planinarske staze. Zato preskroman izraz koliba treba izbjegavati u ostvarivanju budućih planinarskih objekata, ali će nas on još dugo podsjećati na početke izgradnje planinarskih objekata na Velebitu.

U ovom prikazu bit će spomenuti svi nekadašnji i sadašnji objekti i poznati podaci o njima, a prema već uobičajenoj podjeli Velebita na sjeverni (od Vratnika do Velikog Alana), srednji (od Velikog Alana do Oštarija), južni (od Oštarija do Malog Halana) i jugoistočni (od Malog Halana do Zrmanje), kao i svi ostali objekti u koje se može skloniti u slučaju potrebe, iako u nekima od njih posjetioci nisu poželjni. Pri tom će izrazu dom značiti objekt većih dimenzija s nekoliko prostorija i barem donekle uređen i opremljen, a sklonište je uistinu samo to, dok će se izraz koliba zanemarivati, jer u krajevima oko Velebita i na njemu ta riječ zvuči tužno, odiše siromaštvom i nevoljko se izgovara.

Sjeverni Velebit

a) nekadašnji objekti

Sklonište na Rujicama (1100 m)

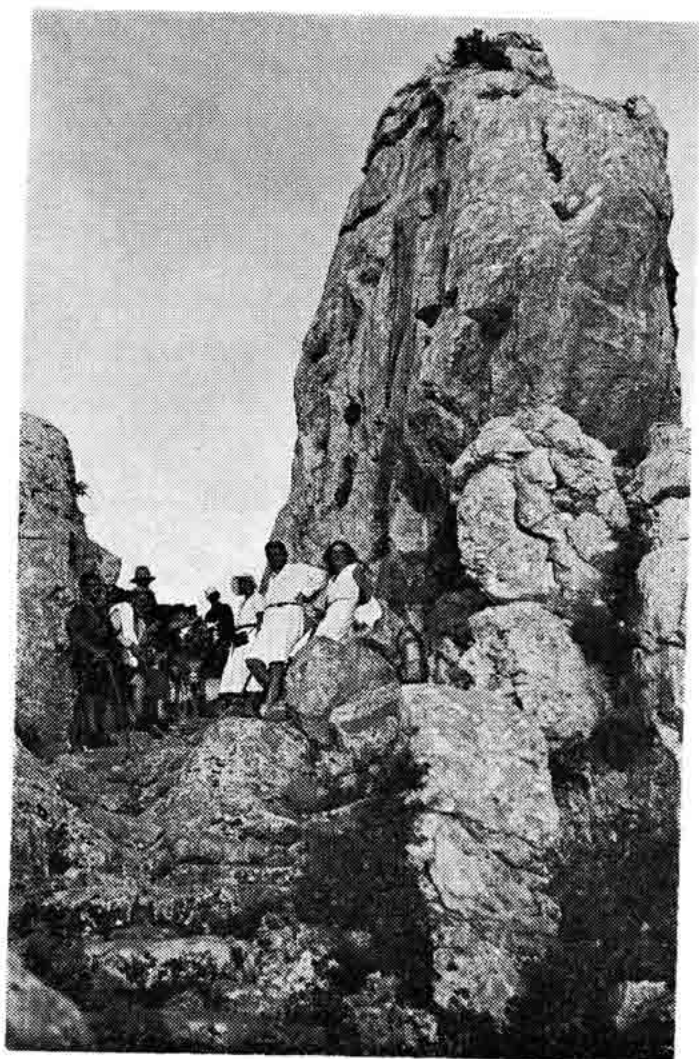
Prvi je planinarski objekt na Velebitu izgrađen godine 1912. na Rujicama, velikoj gorskoj livadi ispod Jadićeve plane u Senjskom bilu. Sagradili su ga braća Krajač iz Senja (dr. Ivan, tada odvjetnik u Jastrebarskom, i Franjo) i Konrad Nabršniig iz Senja troškom od 2.000 kruna. Građeno je od kamena s dimenzijama 6 x 4 x 2 m, imalo je 3 ležaja, a iskorištavala se voda iz zaselka Jakovljevići, najvišeg zaselka na Velebitu. Danas više ne postoji.

Sklonište na Strugama (1150 m)

Uredilo ga je Hrvatsko planinarsko društvo godine 1922. pod Rožanskim vrhom i Liscem u kući lugara Šime Vukušića iz Grabarja, na primorskoj velebitskoj padini iznad Jablanca. Imalo je dva ležaja i prestalo se iskorištavati nakon izgradnje Krajačeva doma pod Vučjakom u zaviranskom sklopu.

Sklonište na Mirovu (1380 m)

Prvi je objekt koji je Hrvatsko planinarsko društvo osposobilo za svoje potrebe na Velebitu. Ta zidana šimlom pokrivena kuća kupljena je za ondašnjih 3.000 dinara. Iako je kupljena godine 1922, dakle ubrzo nakon završetka prvog svjetskog rata, ubrzo se pokazala neprikladna, pa je ustupljena opskrbniku Vinku Matijeviću iz Jablanca za njegove gospodarske potrebe, a na 5 godina unajmljena je njegova kuća. Ta je imala 10 zajedničkih leža-

Sl. 127 — »Turska vrata« iznad Jablanca. Na slici planinari Raba. Snimio Maroëvić 1932.

jeva. Potporom Šumske direkcije iz Sušaka kraj nje je uređena velika cisterna. Tako je na raskrsnici puteva između sjevernog i srednjeg Velebita riješeno pitanje smještaja i opskrbe vodom, a i djelomična opskrba hranom iz blize državne lugarnice. No u jesen 1938. ta je kuća izgorjela, a prvotno sklonište prodano je PSH godine 1965. nakon uređenja lugarnice na Velikom Alanu.

b) postojeći objekti

Dom u Sijasetskoj dragi (440 m)

Sagrađen je godine 1965. na mjestu nekadašnje lugarnice. To je prizemna zgrada koja se sastoji od lijepo uređene blagovaonice, opskrbljene kuhinje

i spavaonice sa 6 ležaja. Opremljena je gravitacijskim vodovodom iz betonske cisterne. Nalazi se na dnu sutjeske, okružena divnom šumom crnoga bora. Zbog neznatne nadmorske visine i blizine Senja ima lokalno planinarsko značenje, ali može dobro poslužiti i kao baza uspona u području Senjskog bila. Sagradio ga je PD »Zavižan« iz Senja, a kako je zaključan, informacije o pristupu i boravku mogu se dobiti u senjskom Turističkom društvu.

Dom na Zavižanu (1594 m)

Nalazi se na južnom obronku vrha Vučjak (1645 m) u zavižanskoj skupini povrh strmih livada, a na rubu šumovita kamenjara. To je solidno građena jednokatna zgrada podignuta na temeljima predratne Krajačeve kuće. Gradnja te zgrade zamišljena je još godine 1922. kad je odabrana lokacija. Radovi su počeli 1926, a taj prvi planinarski objekt, pravi dom koji je na Velebitu izgradilo HPD, otvoren je 15. kolovoza 1927. Tada je imao 12 ležaja i kuhinju, a nazvan je po dr Ivanu Krajaču, tadašnjem predsjedniku HPD-a, koji je i odabrao lokaciju za gradnju. Imao je cisternu u okviru doma. Prvih godina radio je samo od 1. svibnja do 30. rujna, a u ostalo vrijeme ključevi su se nalazili u poslovnici HPD u Zagrebu, u Marka Vukelića u Volarici, u Ane Samarđije u Oltarima, u podružnici HPD u Senju, u starigradskog župnika i u Blaža Vukelića iz Krasna, dakle postojala je široka mogućnost iskorištavanja doma. Uz pomoć Banske uprave od 5.000 dinara dom je 1938. proširen za jednu osobu, a zaslugom inž. Pleše, predsjednika senjske podružnice HPD, izgrađuje se veranda ispred kuće. Već tada nameće se potreba za izgradnjom kata i veće cisterne. Međutim, u prošlom ratu sve je uništeno.

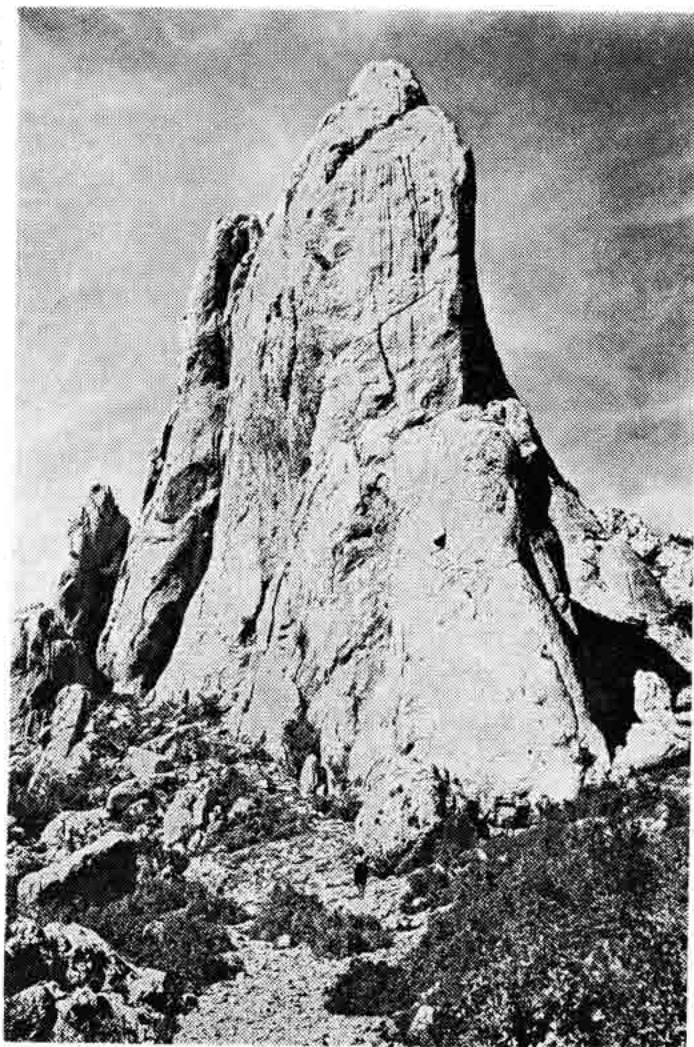
Uz pomoć planinara iz Senja počinje Planinarski savez Hrvatske godine 1951. graditi novu zgradu i otvara je 27. srpnja 1953. Kratko vrijeme dom je nazivan po generalu Milanu Žeželju. Ovaj dom ima električno svjetlo, vodu iz cisterne uklesane u stijenu iznad doma, a od 15. rujna iste godine smještena je u njemu visinska meteorološka stanica, koju je postavila Uprava hidrometeorološke službe iz Zagreba. Otada se stalno obavljaju mjerenja i motrenja i postupno proširuje njihov opseg. Pokraj same zgrade smješteni su meteorološki instrumenti u posebno ograđenom prostoru. Tako dom podno Vučjaka postaje poznat ne samo kao najviši planinarski objekt u Hrvatskoj nego i kao važna planinska meteorološka stanica. Dom je otvoren i ljeti i zimi, jer u njemu stalno boravi domaćin meteorolog. U domu se može dobiti najnužnija opskrba, a postoji mogućnost pripremanja donesene hrane. U prizemlju zgrade je kuhinja, jedna skupna spavaonica i prostrana blagovaonica, a na katu sobe s 2, 4 i više kreveta, ukupno oko 40 ležaja.

Domu je 1965. nadograđeno jedno krilo, 1968. preuređen i 1976. popravljen. Domom upravlja PSH. Zahvaljujući tradiciji i dobrim komunikacijama (cesta, Premužićeva staza, ostale staze) veoma je popularan kao pristupačna baza pri usponu na obližnje vrhove.

Sklonište na Babrovači (900 m)

Osposobljeno ljeti 1976. u Babrovači na putu Klada—Zavižan, koje je dao planinarima na korištenje opskrbnik meteorolog doma na Zavižanu Drago Vukušić. U njega je prebačen jedan dio starijeg inventara sa Zavižana.

Sl. 128 — Glavica
»Strogir« na Đundović
kosi iznad Jablanca,
snimio Maroević 1932.

Rossijevo sklonište (1580 m)

Počelo ga je graditi HPD godine 1928. u Rožanskim kukovima, između Pasarićeva i Hirčeva kuka, potporom Oblasnog odbora zagrebačke oblasti. Ivan Krajač preuzima ga 25. IX 1929, a svečano je otvoreno 15. kolovoza 1930. Nalazi se na rubu Jerković-dôca, male travnate čistine preko koje vodi Premužićeva staza. To je prizemna zgrada zidana od klesanog kamena, koja se lijepo uklapa u kamene litice uz koje je izgrađena. Veličine je 5 x 4 x 2 m, a ima jednu prostoriju u kojoj je skupni ležaj za desetak osoba, štednjak za pripremanje hrane, stol sa stolicama i mala cisterna, no kako voda nije pod nadzorom, treba je prije upotrebe prokuhati. Popravljen je 1940, 1955. i 1969. U specijalne karte unesena je kao Rožanska koliba, a inače nosi ime

zaslužnog hrvatskog, napose velebitskog istraživača Ljudevita Rossija, koji je i novčano pomogao njezinu izgradnju. Odlično je uporište za uspone u teško pristupačnom labirintu Rožanskih kukova, a za one posjetioce koji su spremni da se odreknu komfora. Pod upravom je PSH i stalno otvorena. Prije rata odlično ju je pazio kao i Dom na Zavižanu, opskrbnik Ivan Modrić. Ljeta 1940. izgrađeno je iza sklonište i otvoreno sklonište, za one posjetioce koji ne zateknu čuvara. Bilo je veličine 2,5 x 2 m s kosim krovom i smješteno uz zasječene stijene. Danas mu se jedva vidi trag.

Dom »Dr Miroslav Hirtz« (20 m)

Dom je sagradio prije rata kao svoj ljetnikovac poznati hrvatski prirodoslovac i ornitolog sveučilišni profesor dr Miroslav Hirtz (1878—1944), sin poznatog planinara Dragutina Hirtza (1853—1921). Prof Hirtz tako je zavolio Velebit i Jablanac da je tu zgradu izgradio na ulazu u malu jablanačku luku, na kamenitoj litici s dominantnim položajem i desetak minuta od poznate Zavratinice. Dom ima 30 ležaja (jednu sobu s 2 kreveta, dvije s po 3, jednu s 9 i skupna ležišta), blagovaonicu, terasu i kupalište ispod kuće. Ovu solidnu jednokatnu zgradu kupio je PSH od njegovih nasljednika godine 1954, elektrificirao je, uredio cisternu velikog kapaciteta s vodovodom, dogradio depandansu i pod imenom »Hirtzov dom« predao je 11. svibnja 1962. Planinarskom društvu »Japetić« iz Samobora na upravljanje. Objekt je otvoren čitave godine, jer u njemu stanuje čuvar. U domu se može dobiti samo djelomična opskrba, a potpuna u susjednom hotelu. Njegova važnost porasla je otvaranjem jadranske magistrale.

Sklonište na Velikom Alanu (1304 m)

Smješteno je u lugarnici na Velikom Alanu, koja je sagrađena 1960. s lijeve strane ceste Jablanac—Štirovača, a u izravnoj blizini gornje stanice nekadašnje žičare, na južnom podnožju Alančića (1612 m) i nekoliko stotina metara prije križanja s Premužićevom stazom, koja ovdje prelazi iz sjevernog u srednji Velebit. Prema sporazumu sa šumarijom iz Jablanca planinari se mogu koristiti sa 6 ležaja. Obično od proljeća do jeseni tu boravi lugar, koji dopušta da planinari pripreme donesenu hranu, ali njegov boravak nije uvijek siguran. Druge opskrbe nema, osim cisterne s dobrom vodom, dosta mjesta za parkiranje vozila i puno mogućnosti za lijepe izlete.

c) ostali objekti

Kućica u Velebitskom botaničkom vrtu (1500 m)

Ova drvena kućica služi za potrebe osoblja koje se bavi Velebitskim botaničkim vrtom, obično samo preko ljetnih školskih praznika. Smještena je u divnom ambijentu Modrića dôca, ispod Zavižana. Izgrađena je na inicijativu zagrebačkog sveučilišnog profesora dr Frana Kušana (1902—1972) i šumarije Krasno uz već osnovani Botanički vrt čija je svrha znanstvena i istraživačka. Izgradnja ovog cjelokupnog objekta počela je godine 1966. U blizini kućice postoji izvor.

Lugarnice

Kako je sjeverni Velebit širok i glomazan, te bogat drvnom masom, na njemu su se odavna gradile brojne šumske kuće, lugarnice i cestarije. Bolje su uređene i opremljene one u blizini kojih se vrši sječa. Evo njihovih lokacija, ali to ne mora značiti da još uvijek postoje: Apatišan (3), Jelovac (2), Veliki Lom (2), Siča, Begovača, Mrkvište, Lubenovac, Krasno, Mali Lom, Jablanac, Vranjkova Draga. Neke su od njih potpuno propale, grade se i nove, a osim njih svuda su rasijane barake za drvosječe.

Motel na Vratniku (698 m)

Ovaj lijepo uređeni i opremljeni objekt, suvremeni motel, otvoren je ljeta 1973. Ima 10 dvokrevetnih soba, restoran, parking i veliku terasu. Kako je Vratnik jedan od najvažnijih cestovnih prijevoja između obale i unutrašnjosti Hrvatske, sa stoljetnom tradicijom, i granica između Velebita na jugu i Velike Kapele na sjeveru, koju dnevno prelaze brojni autobusi, to je ovaj objekt pogodan kao polazna točka za izlete na ove planine.

Objekt na Plješevici (1653 m)

Nakon rata izgrađen je za potrebe PTT službe na samom vrhu Plješevice. To je glomazna, neugledna zgrada kojoj pristup nije dopušten, iako je vidljiva i iz daljine.

Srednji Velebit

a) nekadašnji objekti

Đački dom na Ograđenici (1400 m)

Godine 1935. podigla ga je škola narodnog zdravlja iz Zagreba sredstvima za zdravstvenu zaštitu učenika. Trebao je služiti za oporavak slabašne djece, no najviše su se njime koristili planinari jer je bio udaljen samo stotinjak metara od Premužičeve staze, na sedlu između Matijević-brijega i Ograđenika. Za vrijeme prošlog rata posve je propao, a u ruševnoj cisterni od 18 m³ i danas se za prolaznike nađe malo vode. Svojedobno bio je dobro opskrbljen i dobra baza za bliže i dalje izlete.

Đački dom na Bačić-kosi (1090 m)

Podignut je istodobno kao i pređašnji i za istu svrhu na sedlu Bačić-kosa između Čopina vrha i Visibabe i udaljen nekoliko stotina metara od Premužičeve staze. Također je propao za vrijeme prošlog rata. Obnovio ga je PSH 1952, uz suradnju PD »Visočica« iz Gospića, za planinarske svrhe, no 1965. bura je odnijela limeni krov i dom je opet propao. Ideja o ponovnoj obnovi 1974. nije ostvarena. Inače oba gore navedena objekta bili su solidne zidane građevine na jedan kat s velikim cisternama koje mogu i danas poslužiti.

b) postojeći objekti

Sklonište u Baškim Oštarijama (924 m)

Uredio ga je PSH godine 1968. u iznajmljenoj kući Jure Brkljačića »Šiljega« broj 33 i opremio spavaonicu s 8 kreveta. Uz pomoć članova PD

»Visočica« iz Gospića uvedena je 1970. električna struja, 1971. voda iz mjesnog vodovoda, a 1974. uređena i druga soba s daljnjih 8 kreveta. Pod upravom je PSH, a čuvar je bakica iz susjedne kuće. Njime se koriste brojni planinari zbog dobra pristupa asfaltnom cestom od Gospića i Karlobaga, križanja s Velebitskim planinarskim putem i radi lijepih izleta u okolicu.

Sklonište u Skorupovcu (900 m)

Uredio ga je PSH godine 1969. u primitivnoj gospodarskoj zgradi Mile Vrbana u zabitom i siromašnom planinskom zaseoku s nekoliko kuća. Ovim tmurnim skloništem sa 6 ležaja većinom se koriste prolaznici Velebitskog planinarskog puta. Kako je vlasnik skloništa napustio i svoju rođnu kuću odmah pokraj skloništa i preselio se u Karlobag, kao i svi ostali stanovnici Skorupovca, prepustio ju je PSH od jeseni 1975. To je nešto bolje rješenje, ali nije ono pravo na dugoj dionici Veliki Alan — Baške Oštarije.

c) ostali objekti

Hotel Velebno u Baškim Oštarijama (924 m)

U svrhu populariziranja Oštarija kao ljetovališta društvo »Velebno« iz Zagreba, sastavljeno većinom od Ličana, još prije prošlog rata gradi istoimeni hotel i otvara ga 18. kolovoza 1940. Taj jednokatni kameni objekt od 21 sobe i sagrađen u blizini Kubusa propao je u prošlom ratu. Uslijed poslijeratnog razvoja turizma gradi se novi hotel istog imena i u samom mjestu, ispod Ljubičkog kuka. Ovaj objekt B kategorije otvoren je godine 1971. (1. svibnja). Ima 30 dvokrevetnih soba i kamp, ukratko, to je komforan objekt u alpskom stilu — i skup. Investitor — Šumsko gospodarstvo iz Gospića — prodaje ga ubrzo Hotelskom poduzeću »Plitvice«, a ovo ga prepušta Građevinskom poduzeću Industrogradnja iz Zagreba, koje ga iskorištava za odmor i rekreaciju svojih radnika, no mogu se njime koristiti i ostali prolaznici. Ovakvom razvoju situacije oko »Velebnog« uzrok je većim dijelom izgradnja prometnice T. Korenica — Gračac, koja je skrenula ljetnu rijeku turista preko istočne Like. Sadašnji vlasnik gradi i druge prateće objekte (već je u toku izgradnja skijališta na Sladovači) nastojeći pretvoriti Oštarije u rekreaciono središte, čime bi se ostvarila davno zasnovana ideja.

Lugarnice

I u ovom dijelu Velebita bilo je i ima dosta šumarskih kuća, lugarnica i cestarija: Stirovača, Klimenta, Kalanjeva Ruja, Grabarje, Jasenovača, Jadvodno, Ravni Dabar, Sušanj, Oštarije itd. Također je dosta baraka za drvo-sječe, no mnogi ti objekti već su propali i slika njihova uporabnog stanja mijenja se iz dana u dan. Najbolja je lugarnica u Stirovači. Sporazumno s upravom šumarije u Jablancu uredio je godine 1956. PSH na njezinu prvom katu planinarsko sklonište, ali je ono nakon nekoliko godina likvidirano, jer se planinari nisu njime dovoljno služili. Danas je u lugarnici smještaj moguć uz dopuštenje uprave šumarije. Kao zanimljivost može se spomenuti ruševina Kugine kuće pod Kuginim vrhom u blizini Težakovca, koja je odavno propala, a služila je osoblju za trasiranje šumskih cesta ovog dijela Velebita.

Ime je dobila po lugaru prezimena Kuga, koji je onda ovdje službovao. Ljeta 1976. dogotovila je šumarija iz Karlobaga u njezinoj blizini solidnu zgradu za šumske radnike.

RTV objekt u Baškim Oštarijama (924 m)

Izgrađen je poslije rata za potrebe razvoja radio i televizijske mreže. Nalazi se sjeveroistočno od Oštarija i lako je uočljiv po visokoj crvenobijeloj anteni. Nije javnog karakera, no može se poslužiti telefonom u njemu. Popularan naziv za njega je Objekt 505.

J u ž n i V e l e b i t

a) nekadašnji objekti

Sklonište u Gornjoj Bukvi (900 m)

Uredilo ga je Zadarsko planinarsko društvo »Liburnia« godine 1912. u zgradi bivše mljekarske zadruge sela Jasenice. Služilo je kao baza za uspon na Sveto brdo, ali je ubrzo postalo neupotrebljivo (Prvi svjetski rat i nesavjesni pastiri).

Sklonište na Dušicama (1400 m)

Podigla ga je podružnica HPD iz Gospića godine 1927. pod Sv. brdom na njegovu istočnom podnožju, odnosno na zapadnom rubu planinskog pašnjaka Dušice, u predjelu zvanom Puzala. Bila je to zidana prizemnica 6 x 4 m s betonskim krovom i desetak ležaja. Služila je planinarima prilikom uspona na Sv. brdo, a osobito je bila popularna među skijašima. Propala je u prošlom ratu.

Sklonište ASK na Dušicama (1380 m)

Uslijed popularnosti gore navedenog skloništa i dobrih skijališta u okolini, uz njega je Akademski skijaški klub iz Zagreba podigao brvnaru 8 x 8 od bukovih balvana, pokrivenu šimlom, s kuhinjom i spavaonicom od 10 ležaja, te s mogućnošću uređenja isto takve spavaonice u tavanskom prostoru i s velikom verandom s koje su se vidjele cijele Dušice. Otvorena je 18. listopada 1936. U ovom skloništu bile su izgrađene i nusprostorije i peći, no i ono je propalo u ratu tako da se obadvama ovim skloništima jedva naziru temelji.

Sklonište na Strugama (1320 m)

Postalo je potreba planinara još prije prvog svjetskog rata, tako da je godine 1914. darom odbornika prof. Vjekoslava Novotnija od 400 kruna osnovana glavnicu za njegovu izgradnju. No ostvarenje je omeo rat. Ideja o skloništu je oživjela 1930. pa je ljeti te godine izvršen očevid radi određivanja lokacije, ali je do ostvarenja došlo tek 1935, ponajviše zaslugom odvjetnika Ivana Gojtana iz Gospića, predsjednika podružnice HPD »Visočica«. Bila je to brvnara od bukovih oblica, veličine 6 x 4 x 2, s desetak ležaja, koja je stajala 4.000 dinara, smještena na sedlu između Babina vrha i Badnja u blizini izvora Marasovac, koji je 1937. ozidao Higijenski zavod iz Zagreba. Ovo sklonište na Strugama (prije se je češće upotrebljavao naziv Dôci) bilo je važna planinarska točka na raskrižju uzdužnog i poprečnog velebitskog puta, ali je davno propalo. Danas su njegovu ulogu preuzeli dom pod Štirovcem i onaj u Velikoj Paklenici.

Sklonište na Solilu (oko 1500 m)

Podigla ga je podružnica HPD iz Gospića godine 1937. Bila je to kamena zgrada 10 x 4 m, pokrivena šimlom, sa skupnim ležajem za 10 osoba. Više ne postoji.

b) postojeći objekti

Gojtanov dom na Visočici (1460 m)

Ideja o gradnji ovog doma nikla je u Gospiću još godine 1912. pri obnovi rada podružnice HPD. Te godine središnjica HPD u Zagrebu donosi odluku kojom izdvaja 2.000 kuna, to jest petinu predviđenih sredstava. No izvedbu je omeo rat. Svi poslovi tekli su dalje mukotrpno. Prvu molbu za dopuštenje gradnje podružnica je poslala još 1914, no nije dobila odgovora od šumarskog ureda iz Sušaka. Tek na ponovnu molbu Direkcija šuma iz Sušaka 1923. daje u zakup potrebno zemljište. Druga molba kojom se 1919. tražila građa za dom, odobrena je tek 1927. Gradnja je mogla početi tek 1928, kad su građevni troškovi porasli 200%. Nacrte je izradio društveni ekonom inž. Ivan Stošić, koji je ujedno vršio tehnički nadzor pri gradnji. Veliku pomoć dali su mnogi pojedinci i različite društvene strukture. Osobito se puno žrtvovao i novčano pomogao Ivan Gojtan, pa nije ni čudo da je kasnije dom prozvan njegovim imenom.

Dom je jednokatna zidana zgrada, a otvorena je 29. lipnja 1929. Nekoliko godina kasnije sagrađena je s južne strane doma cisterna, a 1936. staza od doma do vrha. Smješten je 1 km zapadno od vrha Visočice, na gornjoj granici šumskog pojasa, sa sjeverne strane zaklonjen od bure planinskim hrptom. Veličine je 10 x 7 m, s kuhinjom i jednom spavaonicom u prizemlju i s dvije spavaonice u krovu — ukupno 26 ležaja. Godine 1938. pokriven je limom, a južna strana obložena šimlom. Na žalost, dom je izgorio 9. rujna 1940, nekoliko mjeseci nakon Gojtanove smrti.

Obnovilo ga je PD »Visočica« iz Gospića i otvorilo 16. rujna 1962. zalaganjem predsjednika društva inž. Jure Kosovića i mnogih drugih vrijednih članova, te uz veliku pomoć PSH i društvene zajednice. Na domu je 8. lipnja 1968. otkrivena spomen-ploča Budi Budisavljeviću (jednom od osnivača HPD godine 1874.) a u povodu 70. godišnjice društva, a 10. kolovoza 1969. na prigodnoj svečanosti i ovaj obnovljeni dom nazvan je Gojtanovim imenom (te godine bila je stota obljetnica Gojtanova rođenja i trideseta obljetnica smrti). Godine 1970. na južnom zidu prigradeno je drveno sklonište za prolaznike bez ključa. Pod upravom je PD »Visočica« iz Gospića, otvoren ljeti subotom i nedjeljom, inače po dogovoru. Ključ je pohranjen u čuvara (sada Milan Plečaš iz Divosela, zaselak Veliki Kraj) i u članova uprave u Gospiću. Nije opskrbljen. (Godine 1969. Danica Gojtan, potomak Ivanov, darovala je za popravak doma 1.000 dinara, dakle iver nije pao daleko od stabla).

Borisov dom u Velikoj Paklenici (550 m)

Na temeljima lugarnice iz godine 1904. počeli su ga godine 1955. graditi članovi PD »Liburnia« iz Zadra. Prilikom otvorenja 28. travnja 1963. društvo je promijenilo ime u PD »Paklenica«. To je zidana jednokatnica s dva krila. Zidano prizemlje ima dvije blagovaonice i kuhinju, a u prvom katu, sagrađenom u stilu brvnare godine 1967, i u prigradenom krilu godine 1968. na-

laze se spavaonice i prostorije za dnevni boravak, ukupno oko 50 ležaja. Pred domom je prostrana terasa ispod koje teče potok. Dom je smješten na dnu uske doline gdje se sastaju Paklenica i Brezimenjača, okružen je šumovitim padinama Kuka od Klimente, Mozga i Crljenog kuka. Lako je pristupačan s morske obale i odlična baza za izlete na južni Velebit. U blizini doma nalaze se brojni izvori, pa je 1968. uređen vodovod, 1969. elektrificiran, a 1971. uređen bazen u koritu potoka iznad doma, gdje je moguće i kupanje. Pristup u kuću moguć je stalno, jer čuvar stanuje u susjednom zaseoku Parići. Dom je ljeti dobro opskrbljen hranom i pićima, a zimi samo djelomice i dobro je posjećen od naših i stranih planinara i turista. Njim upravlja PD »Paklenica« iz Zadra. Nosi ime Borisa Anzulovića, pravnika iz Novigrada i prvoborca ovog kraja, aktivnog predratnog planinara, koji je poginuo godine 1944.

Dom pod Štirovcem (1590 m)

Nalazi se u šumi uz poljanu Ćorina prosina, ispod vrha Štirovac (1590 m). Sagrađen je 1955. i otvoren 3. srpnja iste godine, ponajviše zaslugom planinara iz Metka i Knina na čelu s generalom dr Petrom Kleutom, koji je izabrao lokaciju doma. Dom je jednokatna zidana zgrada. Prizemno se nalazi kuhinja, blagovaonica i stalno otvoreno sklonište s 5 ležajeva. Na prvom su katu dvije sobe s po 4 kreveta i dvije sobe s po 14 skupnih ležaja. Na tavanu postoji mogućnost smještaja za još dvadeset ljudi. Pored zgrade zidana je cisterna, ali voda nije za uporabu, a ispod potpornog zida ispred doma prirodna je neograđena jama sa snijegom. S istočne strane doma na rubu Ćorine prosine izvor je koji vrlo rijetko presuši. Zadnjih godina dom je stalno otvoren i dosta zapušten. Nema čuvara, formalno je pod upravom PSH i PD »Badanj« iz Metka. Njegova lokacija u blizini najviših velebitskih vrhova zgodna je za duži boravak i za izlete u okolicu, iako je dom izvan najvažnijih planinarskih puteva. Pri tom divna travnata poljana Ćorina prosina uz dom može poslužiti za sportske igre i kampiranja.

Sklonište u Jelovoj Ruji (950 m)

Nalazi se u bivšoj austro-ugarskoj lugarnici zvanoj »Pošta«, jer su tu stizala pisma iz svijeta preko Gospića za podgorska sela, a lugar ih je slao dalje. Godine 1962. obnovili su je zajedničkom akcijom PSH i Šumsko gospodarstvo iz Gospića. Na dnu je duge i duboke dobro pošumljene poprečne doline, koja je otvorena prema moru, a okružena visokim i strmim vrhovima Panos, Tisovi i Crni vrh, Klepetuša, Samari, Trošeljev vrh i Debeli kuk. Ime Jelova Ruja sačuvalo je uspomenu na jelova stabla, koja su davno posječena, i na izvor nad kojim je sada cisterna. Slična je lugarnica bila izgrađena u približno isto vrijeme u Šugarskoj Dulibi, ali je ta već petnaestak godina ruševina.

Ova je zidana prizemna zgrada s desetak prostorija, u kojoj su nekada planinari raspolagali s 4 sobe i 8 kreveta, te s opremljenom kuhinjom; no kako je lugarnica često bila nenastanjena, dosta je brzo propadala. Zadnjih godina u njoj borave drvosječe šumarije iz Karlobaga, pa još brže propada, iako šumarija nastoji sačuvati ovaj objekt. Tako je za planinare postala skoro neuporabiva. To je šteta, jer se nalazi na kolnom putu od Gospića do Panosa (27 km).

Sklonište na Ivinim vodicama (1250 m)

Ivine vodice nalaze se u najgornjem dijelu korita Velike Paklenice i najviši su dio njezina izvorišta. To je nepresušni izvor na rubu šume, gdje su se od davnine nalazile nadstrešnice, primitivna pastirska skloništa gdje su se mogli skloniti i planinari. Nešto niže nalazilo se oko godine 1910, na mjestu zvanom Rivine, jedno sklonište, a kod Mirila drugo. Ta je skloništa podigao zadarski grof Borelli-Vranski za potrebe svojih rudarskih istraživanja. Aristokrat Alfons Borelli inače je bio prvi predsjednik zadarske »Liburnije«, prvog planinarskog društva u Dalmaciji. Šira rudarska istraživanja omeo je prvi svjetski rat, pa su i zgrade propale, iako ih je »Liburnija« namjeravala urediti za planinarske svrhe.

Sadašnje planinarsko sklonište podigli su zajedničkom akcijom PSH, PD »Paklenica« i uprava Nacionalnog parka »Paklenica« iz Starigrada. To je zidana prizemnica s jednom prostorijom, stalno je otvorena i ima zajednički ležaj za 8 osoba. Podignuto je godine 1970. i ugodno je mjesto za predah ili skroman smještaj pri posjetu najvišim velebitskim vrhovima.

c) ostali objekti

Lovačka kuća na Bunovcu (1200 m)

Šumarija iz Gospića zgotovila ju je godine 1975. Nalazi se desno od ceste Raduč—Bunovac i oko stotinjak metara prije njezina izlaska na pašnjake Bunovca. Ima 3 ležaja. Njom upravlja šumarija iz Gospića.

Sklonište na Bojincu (1121 m)

U jednoj polupećini Bojinca i u blizini njegova vrha uredio je agilni zadarski planinar Slavko Tomerlin sklonište bez ikakve opreme, osim što ima vode u obližnjim kamenicama. Više će poslužiti planinarima kao zaklon za nevremena nego za boravak.

Sklonište u Kapelici na Velikom Rujnu (900 m)

Kapelica Majke Božje na Velikom Rujnu (proštenje svake godine 15. kolovoza) sagrađena je 1930, dovršena 1932. kad je uz nju zidana golema cisterna, zaslugom starigradskog župnika i planinarskog radnika don Ante Adžije (kum kapelici bio je dr Ivan Krajač). U stražnjem dijelu ima manju prostoriju s posebnim ulazom i nekoliko ležajeva za planinare, a po potrebi je i sakristija. U poslijeratnom razdoblju zaboravljena je kao planinarsko sklonište, pa je u zadnje vrijeme uvijek zaključana.

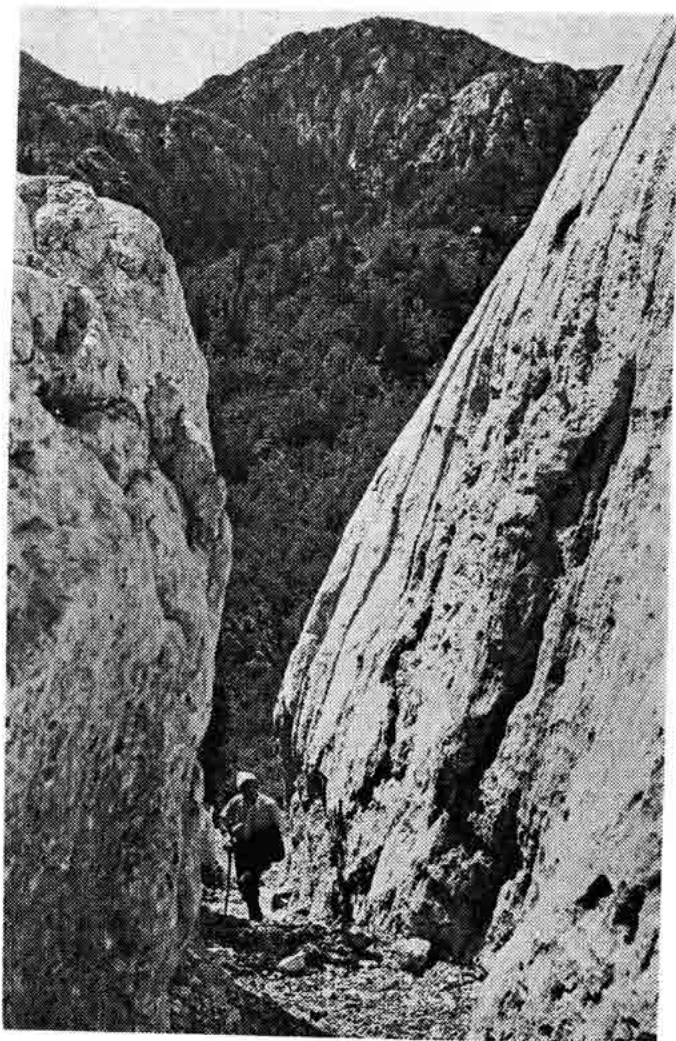
Lugarnice

Južni Velebit nije bio bogat lugarnicama, a od nekadašnjih one u Konjskom i Šugarskoj dulibi propale su, ona u Velikoj Paklenici pretvorena je u Borisov dom, a lovačko sklonište na istočnom rubu Dušica, koje je sagrađila šumarija iz Sv. Roka prije petnaestak godina, posve je zapušteno. Bila je to zidana prizemnica u blizini nekadanjih ljetnih stanova Jurjevića iz Kruševa.

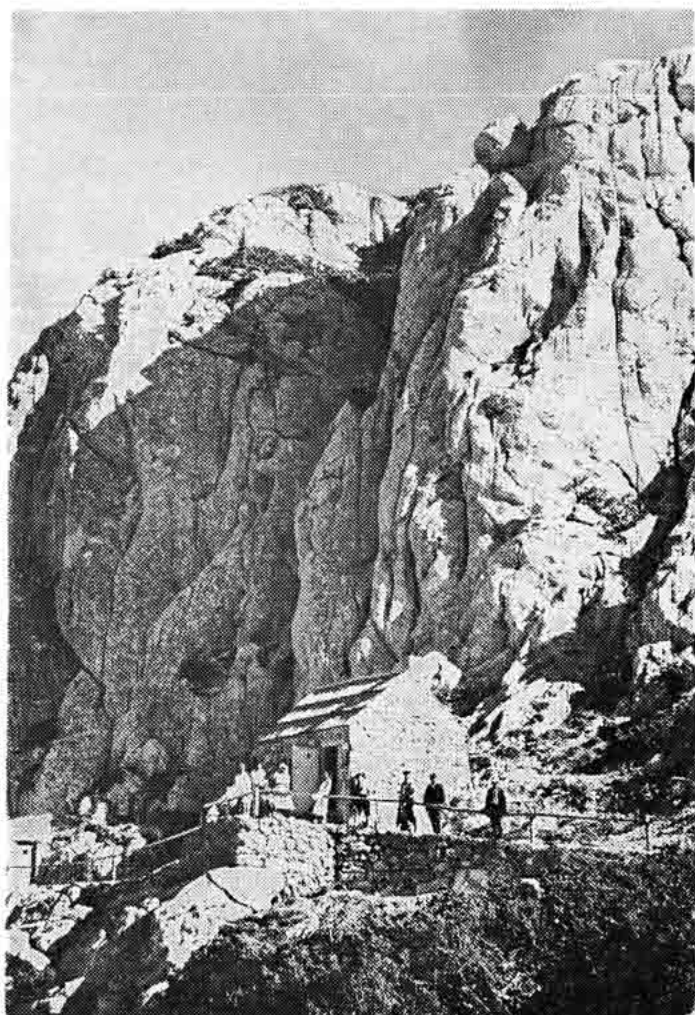
Govoreći o južnom Velebitu, treba spomenuti dvije ideje koje se do danas nisu ostvarile. To je u poslijeratnim godinama planinara izgradnja Ski-jaškog planinarskog središta SRH na Dušicama pod Sv. Brdom, gdje se veliki snijeg zadržava najduže u proljeće.

Uz potrebne objekte na Dušicama trebalo je to skijalište biti povezano žičarama sa željezničkom postajom Lovinac i s jadranskom magistralom na obali.

Druga neostvorena ideja je izgradnja skloništa na Tadinoj glavici u sklopu Višerujna iznad Velike Paklenice, koju forsira dr Krajač još godine 1930. On je već odabrao lokaciju, podružnica HPD u Gospiću prihvatila je tu ideju na godišnjoj skupštini 1935, no od realizacije nije bilo ništa, niti će biti u dogledno vrijeme.

Sl. 129 — Prolaz u
«Crikvini», sjev. Velebit, 1932.

Sl. 130 — Rosijeva kuća pod Pasaričevim kukom. Članovi HPD »Kamenjak« iz Raba. Snimio Maroević 1932.

Jugoistočni Velebit

a) nekadašnji objekti

Gojtanovo u Dulibi kod Cerovca (720 m)

Nedaleko od željezničke postaje Cerovac u blizini Gračaca vide se i danas ruševine dviju zgrada koje je Ivan Gojtan godine 1924. kupio za 80.000 dinara od poduzeća koje je gradilo ličku prugu. To je bio prvi planinarski objekt u ovom dijelu Velebita. Dana 4. listopada 1925. Gojtan ih svečano daruje svom društvu. Na većoj zgradi postavljena je spomen-ploča u čast tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva. Pri otvorenju predsjednik podružnice »Zrin« iz Petrinje prof. Stahuljak predložio je da se objekti nazovu pa darovatelju »Gojtanovo«, što je prihvaćeno s oduševljenjem.

U dvije zidane zgrade bilo je desetak uporabivih prostorija i vodovod, a veća zgrada bila je pokrivena limom. Dom je potpuno opljačkan godine 1928, i u vezi s tim podružnica iz Gospića predaje ga na uporabu novoosnovanoj podružnici HPD »Crnopac« u Gračacu. Ovaj objekt često su posjećivali planinari iz Gospića pri svojim izletima na Crnopac, Tremzinu, Smiljanića grob i ostale predjele ovog dijela Velebita. U prošlom ratu obje zgrade potpuno su propale.

Sklonište u Potpragu (684 m)

Godine 1912. ispod Tulovih greda uredilo ga je zadarsko PD »Liburnia« u župničkoj kući koju je državna cestarska uprava ustupila na 20 godina. Bila je to zidana jednokatnica s 8 soba, s cisternom i s vrtom. U prvom svjetskom ratu postala je vojni objekt.

Sklonište pod Tulovim gredama (933 m)

Uredilo ga je HPD godine 1940. u unajmljenoj prostoriji kuće Ćire Nečića na Baćin-Stolcu iznad Praške lokve. Ta je prostorija uređena i uz pomoć Higijenskog zavoda planirana je izgradnja cisterne. To se sklonište iskorištavalo samo kratko vrijeme.

Sklonište na Malom Halanu (1022 m)

U dogovoru sa Šumskim gospodarstvom iz Gospića uredio ga je PSH 1968. u prvom katu lugarnice i opskrbio ležajima i s nešto opreme. Kasnije pripada šumariji iz Gračaca. Zadnjih godina ta je lugarnica propala, sklonište je 1974. demolirano, a inventar raznesen. Šumarija iz Gračaca namjerava iznova obnoviti tu lugarnicu, što bi trebalo biti i planinarima na korist.

b) ostali objekti

Skoro da ih nema. Lugarnica u Potpragu propada i jedino je u dobrom stanju zgrada bivše šumarije u Sv. Roku, u podnožju Velebita. U izgradnji je i pred dovršenjem motel kod Gračaca, neposredno ispod Cerovečkih pećina, kojemu je primarna svrha da popularizira te doista atraktivne špilje.

U slučaju potrebe prolaznici jugoistočnog Velebita mogli bi se skloniti u RTV objekt nedaleko od Gračaca (1207 m).

oOo

Manastir Krupa jedini je neplaninarski objekt koji može poslužiti planinarima pri polasku ili silasku s jugoistočnog Velebita s dalmatinske strane. U njemu se može ugodno prenoćiti i nabaviti nešto namirnica (mlijeko). Kako je ovaj manastir pod zaštitom države, koja pomaže u njegovoj obnovi, moći će se i ubuduće iskorištavati, pogotovo zato što nema puno svog osoblja.

Duž Velebita već je više osnovnih škola napušteno ili će brzo biti prazne (Grabarje, Ravni Dabar, Sušanj, Baške Oštarije) i odgovorni organi trebali bi ih osposobiti za planinarske svrhe i to ne samo s planinarskog stajališta nego i za potrebe općenarodne obrane koja svaki dan dobiva u našem društvu sve veće značenje.

Kako su svi stočarski stanovi po Velebitu skoro napušteni, to je svaki dan sve manje mogućnosti za njihovu uporabu u slučaju potrebe i za opskrbu najosnovnijim živežnim namirnicama. Time će se uskoro završiti proces napuštanja velebitskih pašnjaka započet u početku ovog stoljeća.

Sve stare lugarnice i cestarije imale su jednu sobu koja se zvala »putnička soba« i uvijek je bila spremna da primi planinare, istraživače ili slučajne prolaznike. Taj stari običaj nestao je zadnjih desetljeća pomicanjem upravnih zgrada u veća središta i naselja, odakle se prometlima može brzo doći u većinu velebitskih predjela. Tako je ostala samo uspomena na nekadašnje putničke ili gostinjske sobe u sjećanjima najstarijih planinara.

Nemalu pomoć pružali su prolaznicima žitelji stalnih velebitskih naselja, kojih je nekada bilo, što manjih što većih, oko dvije tisuće. Iseljenjem mnogih od njih ta pomoć postaje neznatna i za nekoliko godina neće je uopće biti.

Pogleda li se spomenuti niz velebitskih planinarskih objekata, a nije ih mali broj, uočava se koliko je oduševljenje uloženo i još uvijek se ulaže u njihovu izgradnju i održavanje. A koliko li još treba uložiti truda i sredstava da se Velebit u planinarskom smislu potpuno otvori? Uz već postojeće i donekle sređene objekte na Zavižanu i Velikoj Paklenici isto takvi objekti trebali bi biti na Visočici, pod Štirovcem, na Velikom Alanu i u Baškim Oštarijama.

To bi trebali biti domovi koji bi najjednom mogli primiti najmanje četrdesetak posjetilaca tj. po prilici onoliko koliko ih može dovesti jedan autobus, što svakim danom postaje sve češći način putovanja u planinu. U takvim bi domovima trebalo osigurati minimalan komfor, vodu, svjetlo, pristojne ležajeve i najnužnije živežne namirnice. Na stazama između ovih domova trebalo bi urediti što više svrsishodnih skloništa od trajnog materijala, a za sve osigurati redovitu čuvarsku službu preko ljetnih mjeseci, odnosno prema iskrslim potrebama. Time bi se zadovoljile trenutačne potrebe, a tako bi odlazak u voljenu planinu i boravak u njoj bio olakšan, pa bi njezine ljepote privlačile se više posjetilaca.

LITERATURA

1. Zeljko Poljak i Vladimir Blašković: Hrvatsko planinarstvo, Zagreb 1975.
2. Hrvatski planinar, Zgb. 1914, 1922, 1925, 1926, 1927, 1929, 1930, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940. i 1941
3. Naše planine, Zagreb 1953, 1955. i 1977.
4. L. Golf: Razvoj turizma u Dalmaciji, Split 1929.
5. J. Poljak: Planinarski vodič po Velebitu, Zagreb 1929.
6. Dr Zeljko Poljak i suradnici: Velebit, Zagreb 1969.
7. Dr Zeljko Poljak: Velebit, plan. tur. vodič, Zagreb 1976.
8. Vijenac 1913.

Beitrag zur Geschichte der velebitischen Alpinistenobjekte
von Ante Rukavina

Zusammenfassung

Die gewaltige und rohe Geräumigkeit des Velebits war für die Besucher solange unsicher bis die Türken vertrieben wurden und dadurch das Volk in besseren und ruhigeren Verhältnissen leben konnte. Erst dann drang in die Welt die Nachricht über die verborgene Merkwürdigkeit dieses Gebirges, über die Sitten seiner Einwohner und über seine biologischen, geologischen und anderen Merkwürdigkeiten seit uralten Zeiten. Viele Wissenschaftler, besonders aus Österreich und Ungarn, besuchten Velebit, und bald kamen auch inländische Gäste.

Neue Umstände brachten neue Erfordernisse, in erster Linie musste man Unterkünfte und Schutzhütten für die Besucher ausbauen, damit sie länger bleiben könnten und angenehmere Unterbringung hätten. Das wurde Lebensziel mancher Alpinisten: Gojtans, Krajačs, Rossis und anderer.

Zuerst entstanden geringe Unterkünfte, welche agile Einzelner mit Begeisterung und Mühe ausgebaut hatten. Wegen der historischen Umstände wurde das erste Alpinistenheim auf dem Zavižan erst im Jahre 1927 geöffnet. Sein Investor war »Die kroatische Alpinistengesellschaft« »Hrvatsko planinarsko društvo«, welche im Jahre 1874 gegründet wurde.

Bald entstanden andere Alpinistenheime und Schutzhütten. Bei dieser Bemühungen halfen, neben der Einzelner, Filialen der oben genannten Alpinistengesellschaft, und Verwaltungsbehörden. Stürmische politische Gelegenheiten und zwei Weltkriege verhinderten auch dieses Streben. Manche Alpinistenheime gingen dann zugrunde, und erst einige konnte man restaurieren.

Unter bekannten Alpinistenheimen wollen wir folgende erwähnen: Das Alpinistenheim unter dem Vučjak, in der Gruppe der Zavižansgrüpfel, Gojtans Alpinistenheim (Gojtanov planinarski dom) auf der Visočica, unter dem Stirovac und in Velebits Paklenica.

Bekanntere Schutzhütten sind: Rossis Schutzhütte in Rožanski Kukovi, diejenige in B. Oštarije, und Ivine Vodice in der Paklenica. Man konnte ein Obdach auch in anderen Objekten finden, z.B. in Hegerhütten, Waldhütten, Sennereien, und in velebitischen Ansiedlungen, aber das war keine günstige und dauerhafte Lösung. Ausserdem, diese Unterkünfte verschwinden in neuerer Zeit, weil velebitische Einwohner in niedere Gebiete übersiedeln, um dort leichter Geld zu verdienen.

Trotz neuer Gelegenheiten, Velebit bleibt Ziel der Alpinisten, Wissenschaftler und Touristen. Viele Enthusiasten besuchen seine Abhänge und Gipfelpunkte. Zu diesem Zwecke müsse man noch mehr Alpinistenheime, mindestens mit vierzig Betten, und ausreichend solider Unterkünfte aufbauen.

Auf diese Weise werden die Besucher dieses schönen Gebirges in seiner Schönheit Merkwürdigkeit noch mehr Freude finden.

Sl. 131 — Uskočko-mletački okršaj ispred Senja prema G. Kelleru, g. 1617.